

traditionelle bredde og tyngde og i en afspejling af dialektikkens uophørlige uro og af den frihed, den fører med sig.

Forelæsningerne er imidlertid næsten rensset for henvisninger og citater. Logisk nok, når det ikke var lærdomskompilation, men dogmatik som “*overvejelser før prædikenen*”, Horstmann ville drive (24), men også påfaldende. Han kunne have inddraget andre for at skærpe sit eget anliggende gennem modsigelse. Gerhard Ebelings *Dogmatik des christlichen Glaubens* kom fx i tre runder i hhv. 1979, 1982 og 1987. Horstmann kendte formentlig dette værk, men det nævnes ikke. Med Ebeling kunne han have drøftet, hvad der fik dem til at gå forskellige retninger med deres forståelse af kristendommen som noget, “hvori [... man lærer] at forstå sig selv” (16), ud fra hver deres tilslutning til Luthers bestemmelse af teologiens tema som *homo reus et perditus et deus justificans vel salvator*.

Rammerne her tillader ikke den diskussion med bogen, som den fortjener. Sit særpræg og sin styrke har den dels i den konsekvente udfoldelse af “det dialektiske”, dels i, at den vil være en kirkelig dogmatik. Det er den ikke oven i, hvad den ellers er, og heller ikke i kraft af en automatisk overtagelse af en kirkelig tradition. “Kirkelig” er den som en indre konsekvens af grundsynet på Guds åbenbaring og forkyndelsen. Dogmatik er “en overvejelse før prædikenen. Den er dét, at et menneske, som har til opgave at skulle prædike Evangeliet for andre, tænker sig om, gør sig selv rede for, hvad det er, han som forkynder af Evangeliet *skal sige*” (37). Overvejselen *før* er også en overvejelse *efter* prædikenen, for der er en bevægelse “fra hørt forkyndelse hen til det selv at skulle forkynde” (sst.). “Kirkelig” bliver denne også kritiske opgave ud fra en negativ begrundelse: “Dogmatikken skal tale om den Gud, som mennesket *ikke* ser eller erfarer og derfor *ikke* kan tale om” (31, mine kursivering). Fordi dogmatikken handler om det, der *ikke* er synligt eller erfarbart, giver den “ikke mening, hvor der ikke er kirke, hvor der ikke er en tro, som har hørt det og forventer at høre det på ny” (31f). Kirken ses som dogmatikkens mulighedsbetingelse.

Dette synspunkt giver Horstmanns dogmatik en enkel, raffineret og kritisk, også kirkekritisk, begrundelse for og udfoldelse af, der hele vejen igennem holder sig over, hvad Horstmann selv andetsteds kaldte “teologigrænsen”.

Kirsten Busch Nielsen

Johannes Horstmann

Den kristne etik – formaning ved Guds barmhjertighed. Forord ved Henrik Frost. Asferg: Tidehvervs Forlag 2011. 256 s. Kr. 200.

I lighed med Johannes Horstmanns dogmatik fra 2009 er denne bog blevet til som en række forelæsninger, der siden tilblivelsen i 1989-1990 har cirkuleret i et antal fotokopier. De ti forelæsninger – der ved udgivelsen er

blevet suppleret med fem mindre arbejder – fylder i alt ca. 130 trykte sider, en relativt lille bog, i omfang under det halve af dogmatikken, men som den et stramt komponeret værk. De ti kapitler indkredser principielt og konkret etikken.

Horstmann bestemmer “[a]lt teologisk arbejde” som “overvejelser før prædikenen” (38). Etikken har “i nøje forbindelse med dogmatikken [...] til opgave kritisk at sørge for – for så vidt mennesker overhovedet kan sørge for dette – at det må være den befaling til mennesker om lydighed mod Guds vilje, der indgår i Guds frelse og er uadskillelig fra troen, der kommer til at lyde i kirkens prædiken i uløselig sammenhæng med Guds frelsende nådes tilsagn” (sst.). Også etikken er således “før prædikenen”.

Horstmanns etik fremstår som en radikalt teologisk etik, der ikke vil forholde sig til andet end det, der sker mellem Gud og menneske, når Gud kræver af og giver til mennesket. Radikalt teologisk? I tråd med Horstmanns forståelse af etikken opgave kunne man lige så godt sige, at den lige akkurat er en teologisk etik. Dens anliggende kan ikke gradbøjes. Enten er etikken, som den skal være, eller også er den ikke, fordi den er faldet under den kritiske grænse.

For Horstmann etikken og dogmatikkens indbyrdes spejling af hinanden afgørende. Etikken gælder “formaningen ved Guds barmhjertighed”. Den fordring, formaning hviler på, er “skabelsens fordring” (40), og hvad der kan siges om mennesket i dets skabelse, har som “sin forudsætning Evangeliets forkyndelse af Jesus som Herre, som Kyrios” (sst.). Med evangeliet er der ikke sagt andet om mennesket end i skabelsen – ud over, at Gud i sin søn “giver mennesker [...] tilbage til den virkelighed”, som de ved synden er kommet fra. At være skabt er at være bestemt til at være i Guds hånd, at trænge til Gud, at modtage alt af Guds hånd. Hvad det indebærer, må mennesket også tage af Guds hånd, nemlig gennem hans befaling og lov, som “lyder til mennesket gennem det skabte”, og som af Gud også er skrevet i menneskets hjerte. Denne lov møder det syndige menneske “maskeret i skikkelse af tilværelsens mange nødvendigheder” (50). I Kristus drager Gud nådigt det faldne menneske til sig, idet det i Kristus får lov at se, hvad mennesket er for Gud. At være menneske er derfor at følge Kristus – og denne “Kristi efterfølgelse er således ikke en måde at være menneske på blandt mange andre måder, [...] men det er at leve som sandt menneske”, “restitueret til at være Hans skabning” (100).

At formaning til at gøre det gode lyder i kirken, “i og med at det evangeliske budskab om Jesus Kristus bliver prædikeret” (129), er den kristne etiks (ydre) kendetegn. “Formaning er Evangeliet selv, er det, at Evangeliet altid [...] taler til [...] mennesket ... som] på én gang [...] synder og gudsbenådet skabning” (129). Evangeliet kan ikke forkyndes uden formaning og formaning ikke uden evangelium.

Bogen rummer en nyttig oversigt over Horstmanns publicerede arbejder, dækkende omtrent et halvt århundrede fra først i halvtredserne og frem

til hans død i 1999. Listen dokumenterer rækken af aktuelle emner, som Horstmann underkastede teologisk analyse i samme periode, som han holdt sine foredrag, der ikke så konkret peger ud på samtiden. Men samtidsblind er bogen ikke. Den er skrevet ud fra et dybt kritisk syn på sin tid, som det fremgår allerede af den første sætning: "Hvis man skal sætte et fortegn for vor nutidige historiske situation, måtte det blive babelstårnet, idet den er karakteriseret af forvirring og sammenbrud af samfundsordenen og nihilismens indtog og opløsning af alle traditionelle moralske begreber og normer" (31). Er Horstmanns etik ude på at skabe absolutter og fundamenter imod denne relativisering? Ja, i en vis forstand. Men der er indbygget en kritisk relativisering. Om øvrigheden kommer den fx frem som følger: "Der, hvor syndernes forladelse er, der er øvrigheden af Gud og indsat af Ham som Hans tjener, der må stå Ham til regnskab for sin embedsførelse, og der er der ikke nogen øvrighed, som ikke er af Gud." Øvrigheden er "blevet stadfæstet i sit relative embede" (138).

Horstmanns etik ligner som dogmatikken mest (kun?) sig selv. Bogen er ikke en, man ud fra en analyse af landskabet i slutfirsernes teologi kunne have efterlyst – i stil med, at man efterlyser "samtidens danske roman". Men engang landet på skrivebordet er den med sine urolige opgørelser af forholdet mellem Gud og menneske samt lov og evangelium et memento om ikke at slå sig til tåls med ensidigheder i disse spørgsmål.

Kirsten Busch Nielsen

Peter Kemp

Filosofiens verden. København: Tiderne skifter 2012. 416 s. Kr. 299.

Titlen på Peter Kemps seneste bog *Filosofiens verden* er bred, men efter endt læsning vil læseren være blevet præsenteret for et præcist billede af, hvad filosofi kan være.

Kemps bud er en markering over for samtlige andre akademiske discipliner. Disse kendes på deres specifikke forskningsfelt, og deres styrke næres af deres specifikke forskningsgenstand. I modsætning hertil har filosofien ikke et særegent genstandsområde. Manglen udlægges af Kemp som en bekræftelse på, at filosofien er en helhedstænkning, der stræber efter at integrere fagvidenskaberne. Da ingen enkelt videnskab evner at skabe det nødvendige overblik, etikken fordrer, behøves den integrerende filosofi. Definitionen af filosofi som 'helende' praksis udpeger filosofiens modstander *par excellence*: den teknisk-manipulerende reduktionisme, der ikke har blik for andet end objektive kendsgerninger. *Homo fabers* enøjede verdensbillede ses såvel i lægevidenskabens reduktion af patienten til ren natur uden sans for livets eksistentielle mening som i vore uddannelsesinstitutioners ofring af dannelsen på faglighedens alter i konkurrencestatens hellige navn. Filosofiens 'heling' bør således finde sted på to niveauer: Både i forhold til privatmennesket,